

Котовська Ольга

ЕМОЦІЙНІ Й РАЦІОНАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛЕМІКИ КІНЦЯ XVI – ПОЧАТКУ XVII СТОЛІТЬ

Стаття присвячена аналізу динаміки розгортання церковно-релігійної полеміки кінця XVI – початку XVII ст. і визначенню її емоційних та раціональних компонентів. Розглядаючи церковно-релігійну полеміку з історико-філософської позиції, автор показує як на загальному та індивідуальному рівнях відбувалась зміна у ставленні до прийняття Берестейської унії та проводить проєкцію дискусій з перспективи їх сучасного ціннісно-смыслового значення.

Ключові слова: церковно-релігійна полеміка, соціокультурна трансформація, історична ментальність, ціннісно-смыслові орієнтири.

Стійкий науковий інтерес до української полемічної літератури кінця XVI–XVII ст. був розпочатий вітчизняними, російськими й польськими дослідниками на межі XIX–XX століть. Впродовж майже 150-літньої традиції міждисциплінарних досліджень з'явилося безліч нових і оригінальних інтерпретацій тогочасних реалій. У більшості з них дослідники визначили Люблінську (1569 р.) й Берестейську (1596 р.) унії як поворотні пункти кардинальних змін у церковно-релігійному й суспільно-політичному житті тогочасних народів Речі Посполитої.

Найвпливовіші сучасні українські історики (С.Плохій, І.Шевченко, Н.Яковенко) у своїх роботах, присвячених періоду Великого князівства Литовського та Речі Посполитій часів XVI – перших десятиліть XVII ст., спростовують існуючий у пострадянській історіографії “синдром Польщі” як “ворожої країни” та наголошують на: 1) терпимому ставленні до церковної унії як спроби діалогу православних і католиків (прищепленому зарубіжною історіографією); 2) спокійній (а не істеричній, як досі доводилось) оцінці Люблінської унії; 3) визнанні за Польщею ролі моста між Україною і “справжнім Заходом”, через який в Україну проникали “ідеї гуманізму та реформації”; 4) визнанні в давньому українському письменстві права на існування латино- і польськомовної спадщини, створеної авторами різної конфесійної приналежності¹. Але значна частина науковців досі не готова позбутись “чорно-білих” упереджень, пояснюючи передумови та вплив конкретних постатей тогочасного культурно-релігійного та громадсько-політичного життя на процес укладання Берестейську унії.

У контексті подолання однозначного розуміння історичних фактів важливе місце належить дослідженню світоглядно-філософських та соціокультурних взаємозв'язків, які формували тогочасні ментальності народів, що проживали у межах Речі Посполитої. Серед широкого кола вітчизняних істориків української філософії, релігії і культури, які присвятили свої наукові праці проблематиці полеміки кінця XVI – початку XVII ст., варто згадати Я.Ісаєвича, В.Шевчука, І.Власовського, В.Литвинова, В.Нічик, Я.Стратій, І.Паславського, А.Пашука, А.Колодного, Л.Ушкалова. Окремо належить наголосити на роботах таких польських дослідників як Р.Лужного, В.Мокрого, М.Мельника, Я.Тазбіра, а також білоруських істориків тогочасної філософської думки С.Падокшина та І.Бортніка.

Аналізуючи церковно-релігійну полеміку кінця XVI – початку XVII ст. з історико-філософської позиції, важливо провести вертикальну, історико-порівняльну, проекцію дискусій з перспективи їх сучасного ціннісно-сислового значення та показати горизонтальний зріз соціокультурного контексту, розкрити внутрішню динаміку тогочасних змін.

Мета запропонованого дослідження спрямована на те, щоб розкрити наступні завдання:

- контекст та релігійно-політичні передумови, що вплинули на формування церковно-релігійної полеміки кінця XVI – початку XVII ст.;
- порівняти динаміку розгортання церковно-релігійної полеміки на загальному й індивідуальному рівнях;
- проаналізувати вплив емоційних й раціональних компонент полеміки кінця XVI – початку XVII ст. на формування сучасних стереотипів та дилем української історичної ментальності.

Перш за все, зазначимо, що “соціокультурні трансформації – це відносно самостійні і доволі різноманітні процеси змін в культурі соціуму, а також в нормах, цінностях, ментальності, свідомості, світогляді як індивідуальних, так і колективних суб’єктів”.² По суті, “чорно-білий” тип світосприйняття, у якому місце “чорного” відводиться “чужому” як ворожому, а “білого” – “своєму”, є закономірною складовою початкового формування меж історичної ментальності.

Історична ментальність як набір способів і змістовних значень мислення та сприйняття, типових для відповідного колективу у відповідний період, у жодному разі не позбавлена суперечностей³. “Культурні контакти ініціюють пізнання свого рідного”, а “полярність свого й чужого виступає “неминуче зразком колективного самопізнання”⁴. Якщо на початковій стадії формування спільноти конфронтація й негативна оцінка “чужого” є важливими складовими самовизначення, то в подальшому розвиток спільноти у зна-

чній мірі залежить від здатності враховувати досвід “іншого”, від історично зумовленої відповідності співвідношення “сталого” і “змінюваного”. У такому ракурсі запропоноване дослідження спрямоване не стільки на історичне осмислення самого факту прийняття Унії та її наслідків, скільки на те, що полемічна література засвідчила у ціннісно-смыслових орієнтирах тогочасної української громадськості.

Ціннісно-смыслові орієнтири та пов’язані з ними емоції належать до факторів першочергового значення, які впливають на формування історичної пам’яті. Історична пам’ять – це стійкі колективні уявлення про власну етнокультурну приналежність та відповідні зразки ставлення й поведінки до “свого” і “чужого”.

Коротко аналізуючи витоки формування ціннісно-смыслових орієнтирів українського народу, варто окремо наголосити на тому, що до характерних ознак українського світосприйняття у науковій літературі традиційно прийнято відносити кордоцентризм, екзистенційність, антеїзм (любов до власної землі), релігійність, частковий індивідуалізм. Всі вони безпосередньо пов’язані із властивою для української культурно-світглядної традиції перевагою “серця над головою”, емоційного над раціональним.

Першість емоційно-духовної компоненти над розумом визначається як своєрідний “архетип софійності” (С.Кримський). Ідея софійності є співзвучною із східно-християнською філософією ісихазму та передбачає єднання людини із Богом через духовне “очищення серця”, споглядальне самовдосконалення. У киеворуській інтерпретації ідея софійності була також перенесена у громадсько-політичну й соціокультурну сфери. Суть цієї відмінності полягала у тому, що емоційна сфера нерозривно була пов’язана із оптимістичним переконанням можливості земного втілення ідеалу “життя в істині”. У такому значенні “реальні речі трактувались не тільки в їхньому природному статусі, а як символи, знаки Божої Премудрості”⁵. На основі “архетипу софійності” в часи Київської Русі сформувались дві взаємодоповнюючі світглядні позиції, “активна” і “споглядальна”. Перевага однієї з них у значній мірі залежала від соціокультурних трансформацій. Зовнішні фактори виступали тими “каталізаторами”, які безпосередньо посилювали або, навпаки, послаблювали активну громадсько-освітнянську чи містично-аскетичну складові української історичної ментальності.

Толерантні взаємини у Речі Посполитій часів XVI – перших десятиліть XVII ст. мали своє специфічне значення. Толерантність як “вміння поважати чужі потреби й чужі погляди, які самі не поділяємо”⁶, була нехарактерною для тогочасних соціокультурних реалій. Широке розуміння толерантності як позитивного ставлення до “чужого” у досліджуваний період мало значно

вужче смислове навантаження. Фактично у період XVI – перших десятиліть XVII ст. поняття “толерантність” слід було б розуміти як релігійну терпимість, яка передбачала задекларовану, актуально існуючу, санкціоновану правом чи громадською думкою систему міжособистісних відносин, що створює можливість висловлювати й захищати свою позицію у межах певної спільноти⁷.

Своєрідні пролегомени полемічних розмірковувань присутні вже у творах Станіслава Оріховського, який, спростовуючи звинувачення Яна з Осьвенціма, виступив захисником руської віри та висловився за можливість толерантного порозуміння між світами *Orthodox et Latina*.

До передісторії розгортання церковно-релігійних дискусій варто віднести “Ключ царства небесного” (1587 р.) Герасима Смотрицького, як відповідь на “Докази віри Римської церкви” (1586 р.) ректора Ярославської єзуїтської колегії Бенедикта Гербеста. У “Ключі царства небесного” перший ректор Острозької школи виступив послідовником гуманістичної ідеї “спільного блага” та критиком католицьких догматів про божественне походження папської влади. Г. Смотрицький негативно висловився про поширення впливу католицизму на руське православ’я й стверджував, що “погано й небезпечно королівські й княжі статuti й декрети порушувати й ламати, а про божі тим більше маємо розуміти, про порушення яких і добре бачення страшно б і подумати, а то вся справа тих новоіменитих законників, за якими закріпилася назва християни, а прозвалися єзусяни або єзуїтяни”⁸. На прикладі цього твору стає очевидним той факт, що до утворення Уніатської церкви православні полемісти ще не вважали католиків та їх вчення як “вороже”, однак вже намагались захистити “власну” світоглядно-релігійну самобутність.

Від початку полеміка довкола прийняття Берестейської унії була ідейно близькою до загальноєвропейських ренесансно-просвітницьких тенденцій. Але, якщо західноєвропейські соціокультурні зміни у значній мірі були ініційовані реформаційним рухом та пов’язані із руйнуванням “старої” традиції, то у тогочасних українських реаліях “учасники церковно-релігійних змагань кінця XVI – початку XVII століть в Україні мали на меті перш за все довести правдивість власної віри. Засадою цієї моделі думання виступала ідея: *extra Ecclesiam nulla salus* (“Поза Церквою немає спасіння”, лат.)”⁹. Іншими словами, українська церковно-релігійна полеміка у значній мірі відповідала загальноєвропейській ренесансно-реформаційній тенденції, ідеям освіченого вільнодумства, але була зумовлена потребою протистояти зовнішньому тиску й зберегти киеворуську православну традицію.

У ході цілеспрямованої політики окатоличення та полонізації української шляхти релігійна терпимість поступово була замінена ворожим протистоянням між “колишніми своїми”. Відтак, оборонна позиція “схизматиків” трансформувалась у звинувачення та ідейну боротьбу з уже “ворожим” католицько-уніатським табором. Першим таким православлним твором, яким розпочато понад півстолітню ідейну оборона “схизматиками” власної віри, було “Послання до латин з їхніх же книг” (1582 р.) невідомого автора.

Сучасний польський дослідник Пшемислав Новаковські виділив наступні періоди у тогочасних православно-католицьких дискусіях стосовно догматів віри: 1) передуніатський період кінця XVI ст.; 2) перше 20–ліття після Берестейської унії (1596–1620 рр.); 3) період відновлення православної ієрархії (1620 р.) до подій у Вітебську (1623 р.); 4) від спроб православних і уніатів порозумітись (1623 р.) до призупинення полеміки (1632 р.); 5) відновлення полеміки (1642 р.); 6) полеміка у другій половині XVII століття¹⁰. Американський історик українського походження Ігор Шевченко наголосив на двох визначальних етапах полеміки: 1) від 1580-х років приблизно до 1630 р., територіально зосередженого у Вільні та в Західній Україні; 2) від 1630 р. і до кінця XVII ст. з центром у Києві¹¹. Запропонований І.Шевченком поділ виходить із культурологічної, ренесансно-барокової періодизації. Полемічні твори першого, ренесансно-гуманістичного, періоду “жвавіші й ближчі до подій тієї епохи”, аніж твори другого, козацько-барокового, етапу “коли вони набрали догматично-абстрактного характеру”¹²

Залежно від ставлення до ідеї відновлення Вселенської церкви через Унію І.Шевченко виділив три основні підходи в православному полемічній літературі: 1) традиційний, який найяскравіше виражений у “Книжиці о єдиній православної істинній віри” (1588 р.) Василя Суразького та у полемічних творах Івана Вишенського; 2) крайньопередовий, характерний для Христофора Філалета (за припущенням дослідників – Мартин Броневський), автора Апокрисису (1598 р.); 3) поміркований, свідченням якого є твір анонімного автора “Перестороги” (1605 або 1606 рік)¹³.

Для аргументації безпосереднього спадкоємства Вселенської церкви православні та католицькі полемісти послуговувались тими самими джерелами й фактами. Чотирма основними історичними подіями, які інтерпретувались відповідно до конфесійної та світоглядної позиції, були: 1) хрещення Київської Русі 988 року (православні стверджували, що Київська Русь успадкувала візантійське ортодоксальне віровчення й повинна перебувати в межах юрисдикції Константинополя); 2) схизма 1054 року (католики та уніати доводили, що хрещення Русі відбулось до розколу в

самій Церкві); 3) Флорентійська унія 1439 року (православні визнавали її за незаконну й зрадницьку); 4) Берестейська унія 1596 року (найширше обговорювана у церковно-релігійній полеміці тема до початку її укладення і впродовж всього XVII століття).

Увесь спектр полемічної літератури в тій чи іншій мірі включав твори таких напрямів як: 1) римо-католицькі, написані супроти Східної церкви в українському варіанті; 2) уніатські, спрямовані на захист Унії й протиставлення її православ'ю; 3) православні, скеровані на оборону "віри предків" і супроти римо-католицизму та Унії; 4) протестантські – супроти римо-католицизму; 5) протестантські, створені у спілці з православними супроти римо-католицизму та Унії; 6) православні, скеровані супроти протестантів¹⁴.

Підсумовуючи загальну тенденцію на першій стадії дискусій стосовно прийняття Берестейської унії, слід зазначити, що більшість творів була написана польською або полонізованою староукраїнською мовою. Але за кількісними показниками та емоційним навантаженням твори католицьких й уніатських авторів поступалися православним. Римо-католицьку полемічну течію репрезентували переважно поляки (Б.Гербест, П.Скарга), тоді як ідейні захисники православ'я й уніатства були руського (українського) походження.

Укладання Берестейської церковної унії тільки ускладнила відносини між Східною і Західною церквами. Виникнення Уніатської церкви в межах Речі Посполитої, яка змушена була маневрувати між двома ворожими таборами, поглибило список нерозв'язаних питань. Якщо до Унії більшість тогочасної прогресивно мислячої руської (української) еліти висловлювались позитивно щодо її прийняття, то після її укладення – навпаки. Конфронтація католиків та православних Речі Посполитої значною мірою була зумовлена соціально-політичним та економічним тиском на православну еліту, відходом від засад толерантного співіснування, а також ранньомодерним процесом поступового етно-національного самоусвідомлення.

У такій ситуації протистояння "дедалі більше посилюється в тодішньому суспільстві позиція: український народ – це православні, римо-католики та й уніати – відступники, отже, ляхи"¹⁵. "Поляки заперечують, що українці – така сама цивілізація; українці вбачають у поляках чужих – і заперечують їхню європейськість... Таким чином, драматизм та емоційна напруга польсько-українського конфлікту – це також наслідок його внутрішньо-європейського характеру"¹⁶. Власне, на прикладі полемічної літератури простежуються початки польсько-українського конфлікту, який відбувається у тій самій цивілізації.

Не менш разучі трансформації можна прослідкувати на прикладі яскравих діячів тогочасного релігійного та суспільно-політичного жит-

тя. У цьому контексті символічною є постать князя Костянтина-Василя Острозького, який стояв у витоків католицько-православних переговорів щодо укрдання Унії. Як нащадок київських князів Рюриковичів та найвищого гетьмана литовського, він був першим претендентом на королівський престол після смерті короля Стефана Баторія, так званим “русином і вождем схизматиків”. Але його сини Костянтин та Януш без волі батька перейшли у католицьку віру. Сам князь Костянтин, починаючи з 1594 р., мав обмежений доступ до інформації про перебіг переговорів та був виключений із реального процесу обговорення проекту Берестейської унії¹⁷. Крім того у 1594–1596рр. землі Брацлавщини, Київщини та Волині, значна частина яких була родовими володіннями Острозьких, охопило повстання Северина Наливайка. Хоча С.Наливайко навчався у Острозькій школі та служив сотником надвірної хоругви у князя Костянтина, але як представник нової військово-політичної сили, – козацтва, він уособлював “прогресивний”, ранньомодерний тип мислення. У “Листі до короля Зигмунта Третього” (1595 р.) він обстоював проект створення козацької автономії між Дніпром та Бугом на чолі з виборним гетьманом у складі Речі Посполитої.

Ці суперечливі моменти життя окремих визначних особистостей свідчать про далекі від однозначної оцінки трансформацій, які відбувались у свідомості тогочасного українського народу.

Яскравим прикладом крайнього проявлення пристрасно-емоційної компоненти серед церковно-релігійних полемістів є постать Мелетія Смотрицького. Виступивши спочатку православним апологетом, М.Смотрицький “здається, не бачить жодного виходу із “зачарованих кіл” ексклюзивізму... нічого бодай трохи схожого на екуменізм чи на “вічну філософію” Григорія Сковороди”¹⁸, але після мученицької смерті уніатського архієпископа Полоцького Йосафата Кунцевича він у 1627 р. повністю змінив своє ставлення та перейшов у католицизм. Фактично у його мисленні відбувся своєрідний психологічний злам, який у загальному характеризував українське барокове (ранньомодерне) мислення. “Часи раннього українського бароко давали надто вже мало місця для релігійної толерантності, до того ж і сам Смотрицький був “людиною пристрасної, глибоких емоцій”..., а тому ніколи “не щадив своїх противників” та, зрештою, і себе самого”¹⁹. У різкій зміні церковно-релігійної позиції Смотрицького-православного та Смотрицького-католика простежуються “проекція дій на самознищення”, “емоційне переповнення” у граничних формах настроїв, які були властивими для ранньомодерного українського суспільства.

Розпочата з новою силою у 20–ті рр. XVII ст. церковно-релігійна полеміка все частіше переходила у ідейну боротьбу православних та уніатів. Так екуменічні мотиви перейшли у форму відкрито агресивного протистояння, а ідея об'єднання Східної й Західної церков завершилися виникненням ще однієї церкви, Уніатської.

Запропонований Петром Могилою проект відновлення єдності з католицькою церквою був унікальною спробою аргументованого пояснення помилок Берестейської унії. Ставши Київським митрополитом, П.Могила говорив про повернення до засад толерантного порозуміння та наголошував на необхідності повторного перегляду Унії.

Аналізуючи православні проекти К.Острозького (1593р.), церковної верхівки (1595р.) та П.Могили (1644р.), польський дослідник Марек Мельник виділяє три основні моменти, що, за П.Могилою, створювали перспективу порозуміння православних і католиків: 1) глибоке переконання у рятівній силі православ'я та усвідомлення необхідності реформування православної церкви з перспективи догматично-організаційного порозуміння з католиками (православні й католики не втратили ідеї Вселенської церкви, тому були переконані, що Спасіння, поширюється на латинську та візантійську християнську спільноти); 2) спільне визнання протестантизму, як такого, що є поза Вселенською церквою; 3) подолання протистояння Східної й Західної церков у контексті сотеріологічного універсалізму, спасіння через відновлення єдності²⁰.

Спільним у цих проектах було те, що вони не порушували питання порозуміння з протестантами. Це мало своє логічне пояснення. На українських землях реформаційні ідеї поширювались у контексті відродження православної гуманістично-освітянської традиції, а не як окреме релігійне вчення.

Підсумовуючи вище наведені міркування стосовно впливу емоційної й раціональної компонент на церковно-релігійну полеміку кінця XVI – початку XVII ст., слід зазначити, наступне:

широка церковно-релігійна полеміка мала яскраве емоційне забарвлення, зумовлене як суспільно-політичними змінами у межах Речі Посполитої, так і особливостями української ментальності;

вирішення протиріч передбачало прагматичні (раціонального обґрунтовані) шляхи можливого порозуміння й відновлення переговорів, тоді як домінування негативно налаштованої емоційної складової поглиблювало існуючі конфлікти;

незважаючи на церковно-релігійне протистояння, більшість українських православних, католицьких та уніатських полемістів були ідейно

близькими до загальноєвропейських гуманістично-реформаційних та контрреформаційно-барокових тенденцій, а також мислити в традиційних українських світоглядних константах.

1. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. [Текст]. – К. : Критика, 2002. – С.378–379.
2. Воропаєва Т. Ідентичність українського народу в контексті соціокультурних трансформацій: теоретико-методологічні засади дослідження [Текст] / Т.Воропаєва // Вісник КНУ Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Українознавство. – № 14. – К., 2010. – С. 15
3. Історія європейської ментальності [Текст] / за ред. П. Дінцельбахера/ пер. з нім. В. Камянець. – Л.: Літопис, 2004. – С. 17.
4. Історія європейської ментальності [Текст] / за ред. П. Дінцельбахера/ пер. з нім. В. Камянець. – Л.: Літопис, 2004. – С.471.
5. Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії [Текст] / С.Б. Кримський. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – С.310.
6. Ossowska M. O człowieku, moralności i nauce: miscellanea [Text] / M.Ossowska / Zebra. i oprac. M. Ofierska i M. Smola; post. K. Kicinski. – Warszawa: PWN, 1983. – S.359.
7. Ogonowski Z. Z zagadnień tolerancji w Polsce XVII wieku [Text] / Z.Ogonowski. – Warszawa: PWN, 1958. – S.10.
8. Смотрицький Герасим. Календар римський новий [Текст] / Історія української філософії: хрестоматія / [упоряд. М. В. Кашуба]. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка. – 2004. – С. 93.
9. Ушкалов Л. Полеміка як чин самопізнання (Мелетій Смотрицький) [Текст] / Л. Ушкалов. Від бароко до постмодерну: Есеї. – К.: Грані-Т, 2011. – С. 13.
10. Nowakowski P. Problematyka liturgiczna w międzywyznaniowej polemice po Unii Brzeskiej (1596-1720) [Text] / P. Nowakowski ; Papiaska akademia teologiczna w Krakowie. – Kraków, 2004. – 304 s. – (Biblioteka ekumenii i dialogu ; t.23).
11. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття [Текст] / І.Шевченко // пер. з англ. М. Габлевич. – Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії 2001. – XIX+250 с.
12. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття [Текст] / І.Шевченко // пер. з англ. М. Габлевич. – Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії 2001. – С. 159
13. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття [Текст] / І.Шевченко // пер. з англ. М. Габлевич. – Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії 2001. – С. 160.
14. Шевчук В. Суспільно-політична думка в Україні в XVI – першій половині XVII століття [Електронний ресурс] / Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9-ти томах / [упор., передм., приміт. В.Шевчука]. – К.: Дніпро, 2001. – Т.2., кн.1. (XVI ст.). – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/suspil/sus01.htm>
15. Шевчук В. Суспільно-політична думка в Україні в XVI – першій половині XVII століття [Електронний ресурс] / Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9-ти томах / [упор., передм., приміт. В.Шевчука]. – К.: Дніпро, 2001. – Т.2., кн.1. (XVI ст.). – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/suspil/sus01.htm>

16. Kieniewicz Jan. Polska – Ukraina: dialog w sferze pogranicza [Text] / J.Kieniewicz. Przegląd Powszechny. – №10. – 1996. – S.67–68.
17. Halecki Oscar. From Florence to Brest, 1439–1596 [Text] / O.Halecki. – New York, 1958. – P.269.
18. Ушкалов Л. Полеміка як чин самопізнання (Мелетій Смотрицький) [Текст] / Л. Ушкалов. Від бароко до постмодерну: Есеї. – К.: Грані-Т, 2011. – С.24.
19. Ушкалов Л. Полеміка як чин самопізнання (Мелетій Смотрицький) [Текст] / Л. Ушкалов. Від бароко до постмодерну: Есеї. – К.: Грані-Т, 2011. – С.24–25.
20. Melnyk Marek. Spór o zbawienie. Zagadnienia soteriologiczne w świetle prawosławnych projektów unijnych powstałych w Rzeczypospolitej (koniec XVI – połowa XVII wieku) [Text] / M.Melnyk. – Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurskiego, 2001. – S.177–179.

SUMMARY

Kotovska Olha

EMOTIONAL AND RATIONAL COMPONENTS OF UKRAINIAN RELIGIOUS POLEMICS AT LATE XVI - EARLY XVII CENTURY.

The article emphasizes problem between emotional and rational components in dynamics of Ukrainian religious polemics at late XVI – early XVII century. Considering religious polemics in historical and philosophical context, the author uses combination of general tendency and personal experience levels to demonstrate changes in virtues and life-sense meanings before and after Union of Brest (1596).

Keywords: (church) religious polemics, social and cultural transformation, historical mentality, value-sense orientations.

Анатолій Щедрін

ТРАДИЦІОНАЛІЗМ РЕНЕ ГЕНОНА ЯК СВІТОГЛЯДНА ПАРАДИГМА: (РЕЛІГІЄЗНАВЧО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ВИМІРИ)

Аналізуються соціокультурні контексти формування, функціонування, найважливіші елементи системи “інтегрального традиціоналізму” Р. Генона як світоглядної парадигми. Розкривається її релігійна складова, роль у соціокультурному просторі в умовах поглиблення кризи техногенної цивілізації.